

FILOZOFIJAS IZPRATNE VITGENŠTEINA VĒLĪNAJĀ DOMĀ

Reinis Vilciņš

reinis.vilcins@gmail.com

Atslēgas vārdi: *Vitgenšteins, filozofija, metode, zināšanas*

Raksta mērķis ir aplūkot austriešu–britu filozofa Ludviga Vitgenšteina filozofijas un metodes izpratni viņa vēlinajā filozofijā. Vitgenšteina gadījumā filozofijas izpratne ir cieši saistīta ar norobežošanu no idejas, ka filozofija ir izzinoša disciplīna. Jau savā agrīnajā darbā — “Loģiski filozofiskajā traktātā” (1921) — Vitgenšteins radikāli vērsās pret, viņaprāt, tradicionālo priekšstatu, ka filozofija sniedz jaunas zināšanas, tā vietā filozofijai ierādot tīri kritisku, nevis teorijas konstruējošu lomu. Filozofijas norobežošanu no izzinošām disciplīnām Vitgenšteins uztur spēkā arī savā vēlinajā periodā un tā centrālajā darbā “Filosofiskie pētījumi” (1953), tomēr šis nodalījums vairs nebalstās metafiziskā teorijā par valodas būtību (kā tas ir Traktātā). Rakstā uzmanība pievērsta jautājumiem, kādā nozīmē Vitgenšteina vēlinajā domā filozofija nav uzskatāma par izzinošu nodarbi un kādi līdz ar to viņa skatījumā ir filozofijas mērķi un tai piederīgās metodes.

Raksta mērķis ir aplūkot Ludviga Vitgenšteina (*Ludwig Josef Johann Wittgenstein*, 1889–1951) filozofijas un metodes izpratni viņa vēlinajā domā jeb periodā no 20. gadsimta trīsdesmito gadu sākuma līdz Vitgenšteina dzīves beigām 1951. gadā.¹ Vitgenšteina gadījumā filozofijas izpratne ir cieši saistīta ar norobežošanu no idejas, ka filozofija ir izzinoša disciplīna. Jau savā agrīnajā darbā — “Loģiski filozofiskajā traktātā” (1921; turpmāk *Traktāts*) — Vitgenšteins radikāli vērsās pret, viņaprāt, tradicionālo priekšstatu, ka filozofija sniedz jaunas zināšanas, tā vietā filozofijai ierādot tīri kritisku, nevis teorijas konstruējošu lomu:

“Visa filozofija ir “valodas kritika”. ”²

“Filozofijas mērķis ir loģiska domu noskaidrošana.

Filozofija ir nevis mācība, bet gan darbība.

Filozofisks darbs būtībā sastāv no izskaidrojumiem.

Filozofijas rezultāts ir nevis “filozofiskas propozīcijas”, bet gan skaidras propozīcijas.

Filozofijai domas, kas citādi būtu duļķainas un izplūdušas, jāpadara skaidras, un tām jāiegūst stingras robežas.”³

Filozofijas norobežošanu no izzinošām disciplīnām Vitgenšteins uztur spēkā arī savā vēlinajā periodā un tā centrālajā darbā “Filosofiskie pētījumi” (1953; turpmāk *Pētījumi*), tomēr šis nodalījums vairs nebalstās metafiziskā teorijā par valodas būtību (kā tas ir *Traktātā*). Rakstā uzmanība pievērsta jautājumiem, kādā nozīmē Vitgenšteina vēlinajā domā filozofija nav uzskatāma par izzinošu nodarbi un kādi līdz ar to viņa skatījumā ir filozofijas mērķi un tai piederīgās metodes.

Vitgenšteins un izziņošā tradīcija filozofijā

Vēlino uzskatu veidošanās sākumā Vitgenšteins izsakās, ka nav būtiski, vai viņa iegūtie rezultāti ir patiesi vai aplami, bet gan svarīgāk esot tas, ka ir "atrasta jauna metode". Tas, ar ko viņš nodarbojas, neesot tikai posms filozofijas nepārtrauktā attīstībā, bet drīzāk "samezģlojums" (*a kink*) "cilvēces domas attīstībā", ko var salīdzināt ar Galileja revolūciju, aizsākot dinamiku kā zinātnes nozari.⁴ Kristalizējoties vēlīnajai nostājai, Vitgenšteins ieskicē to Rietumu filozofiskās tradīcijas pašizpratni, no kuras viņš vēlas norobežoties:

"Vispārējos vilcienos, saskaņā ar veco koncepciju — piemēram, ar (lielo) Rietumu filozofu pārstāvēto — pastāv divu veidu problēmas zinātniskā nozīmē (*im wissenschaftlichen Sinne*): būtiskās, lielās, universālās un nebūtiskās, kvaziakcidentālās problēmas. Mēs, savukārt, uzskatām, ka nav tādas lietas kā *lielās*, būtiskās problēmas zinātniskā nozīmē."⁵

Saskaņā ar šo koncepciju gan filozofija, gan zinātne nodarbojas ar izziņu — kamēr zinātne pēta mazāk būtiskās problēmas, ne jaušos empīriskos faktus par realitāti, tikmēr filozofija pievēršas būtiskākajām, lielajām un universālajām problēmām, piemēram, realitātes nepieciešamajām īpašībām. Gan Vitgenšteins pats, gan viņa interpreti pretstata Vitgenšteina filozofijas izpratni šādi izprastai filozofiskajai tradīcijai. Kamēr uz šo tradīciju attiecināma filozofijas kā īpaša veida izziņas izpratne, ar Vitgenšteinu tiek saistīta novēršanās no šīs paradigmas.⁶ Šajā skatījumā lielajai tradīcijai filozofiju raksturīgi skatīt kā disciplīnu, kura gūst jaunas, specifiski filozofiskas zināšanas par priekšmetiem vai parādībām filozofijai specifiskā priekšmetiskajā laukā. To var skatīt kā noteiktu filozofijas modeli vai attēlu, kurš lielākā vai mazākā mērā raksturo filozofisko tradīciju un pret kuru savu kritiku vērs Vitgenšteins. Jautājums par to, cik lielā mērā šis attēls ir atbilstīgs patiesībai, ir

būtisks, tomēr raksta ietvaros tas ir nozīmīgs tieši kā Vitgenšteina kritikas objekts, tāpēc, interpretējot Vitgenšteina pozīciju, jautājumu par šī modeļa pareizību var atstāt iekavās.

Vairāki Vitgenšteina interpreti kā šim modelim atbilstīgas redz vairākas filozofijas lielās figūras un strāvojumus.⁷ Piemēram, Platona skatījumā filozofija gūst patiesas atziņas par abstraktiem priekšmetiem, tā nonākot pie zināšanām par nemainīgām patiesībām vai lietu būtību. Aristotelim filozofija savā ziņā ir zinātņu turpinātāja, jo tā sniedz zināšanas par realitātes vispārīgākajām īpašībām. Dekarts filozofijai uzdod atrast visneapšaubāmākās patiesības, kuras var kalpot par visu pārējo zināšanu pamatu, un iedibināt visu zināšanu vienotību. Tikmēr britu empīriķi par savas izpētes priekšmetu ņem cilvēka sapratni, gūstot zināšanas par tās dabu un robežām. Jaunu pieeju un paraugu filozofijai sniedz Kanta kopernikāniskais apvērsums, kad viņš uzdod filozofijai pētīt nevis izziņas priekšmetus, bet gan "mūsu priekšmetu izziņas veidu, ciktāl tam jābūt iespējamam *a priori*"⁸ (B25). Saskaņā ar šādu uzstādījumu, kamēr zinātne pievēršas realitātes un tās priekšmetu izziņai un aprakstīšanai, filozofija pievēršas nevis noteiktiem priekšmetiem, bet gan priekšmetu izziņas vai pieredzes nosacījumiem. Taču arī šajā gadījumā neizpaliek filozofijai specifisku zināšanu ieguve, proti, Kanta filozofija sniedz atziņas *sintētisku a priori* prozozīciju formā, kurās izteikti mūsu pieredzes un izziņas priekšnosacījumi. Un tiktāl arī Kanta filozofija labi iekļaujas lielajā tradīcijā, kur filozofija sniedz jaunas un specifiski filozofiskas zināšanas.⁹

Traktātā Vitgenšteins savdabīgi turpina Kanta uzsāktu kursu, taču iet tālāk, pavisam noraidot jēgpilnu filozofisku prozozīciju iespējamību. Līdzīgi Kanta novilktajam robežam starp filozofiskām zināšanām un nepamatoti pretenciozām metafiziskām spekulācijām (A11; B763)¹⁰ Vitgenšteins novelk robežu starp jēgpilnu un nevēdzīgu zīmju savienojumu prozozīcijās.

“Lielākā daļa propozīciju un jautājumu, kas uzrakstīti par filozofiskām tēmām, ir nevis aplami, bet gan nejēdzīgi. Tādēļ uz šāda veida jautājumiem mēs vispār nevaram atbildēt, varam tikai konstatēt to nejēdzību. Lielākā daļa filozofu jautājumu un propozīciju rodas no tā, ka mēs nesaprotam mūsu valodas loģiku.

(Tie ir tāda veida jautājumi kā, piemēram, vai labais būtu vairāk vai mazāk identisks nekā skaistais.)

Un nav jābrīnās, ka dziļākās problēmas īstenībā nav nekādas problēmas.”¹¹

Saskaņā ar viņa ieviesto nošķirumu tradicionāli filozofiski izteikumi paliek ārpus jēgas robežām jeb, stingri ņemot, nepasaka *neko*, jo neatbilst jēgas nosacījumiem. Līdzīgi Kantam agrīnais Vitgenšteins pretnostata zinātnes, kuras attēlo vai apraksta pasauli, un filozofiju, kura pievēršas attēlošanas iespējamības nosacījumiem.¹² Taču Vitgenšteins iet tālāk, norādot, ka jebkura propozīcija, kura censtos šos iespējamības nosacījumus izteikt, būtu bez jēgas.

Par spīti tam, arī *Traktāts* joprojām savdabīgi ierakstāms lielajā izziņojamajā tradīcijā. *Traktāta* priekšvārdā Vitgenšteins raksta, ka, neskatoties uz to, ka jebkādas filozofiskas propozīcijas (tostarp arī *Traktāta* izteikumi) ir bez jēgas un *neko* nepasaka, viņam tik un tā *Traktātā* “izklāstīto domu *patiesums* [...] šķiet neapstrīdams un galīgs”¹³. Proti, lai arī Vitgenšteins noraida filozofisku propozīciju jēgpilnas izteikšanas iespējamību, pašā *Traktātā* atrodamās propozīcijas joprojām pretendē gūt filozofisku ieskatu pasaules, valodas un domas būtībā. Uzrādot jēgpilnas domāšanas un valodas robežas, Vitgenšteins ar savas agrīnās filozofijas palīdzību vēlējas parādīt to, ko jēgpilni pateikt nav iespējams, proti, domas, valodas un pasaules loģisko struktūru. Atsaucoties uz Pītera Hakera (*Peter Hacker, dz. 1939*) izmantoto salīdzinājumu, var teikt, ka *de jure* filozofiskas zināšanas *Traktātā* nav sniegtas, taču *de facto* darbs pretendē izziņāt domas, valodas (zīmes, propozīcijas) un pasaules būtību.¹⁴

Filozofijas mērķi un metode Vitgenšteina vēlinajā filozofijā

Atmetot *Traktāta* idejas, Vitgenšteina vēlinajā filozofijā izkristalizējas jauns domāšanas veids, kurā jau atkal tiek noraidīta filozofijai specifisku zināšanu iespējamība, taču nu jau radikālākā veidā. Varam atsaukties uz Vitgenšteina teikto, ka “aplūkojums jāpagriež ap savu asi, taču saglabājot mūsu patieso vajadzību kā rotācijas punktu”¹⁵. Proti, saglabājama ir nepieciešamība pēc skaidrības filozofiskos jautājumos un jau uzsvērtā valodas nozīme šīs skaidrības gūšanā, taču uzdevums vairs nav īstenojams ar jaunu filozofisku zināšanu palīdzību (pat neizsakāmu — kā *Traktātā*), bet tā vietā skaidrību var gūt, sakārtojot to, kas mums jau ir zināms. Zināmais ir tas, ko mēs zinām kā kompetenti savas valodas pratēji: tas, kā mēs jēgpilni lietojam valodiskas izteiksmes visdažādākajās situācijās. Ar šo “pagriezienu” Vitgenšteins aicina atteikties no priekšstata, ka zināšanu sfēra ir iedalāma divās jomās, universālās un būtiskās zināšanas gūstot filozofiem, bet mazāk būtiskās, kvaziakcidentālās gūstot, piemēram, empīriskajām zinātnēm.

Ņemot vērā to, ka filozofija Vitgenšteina skatījumā nav izziņoša, tās mērķis nevar būt zināšanu uzkrāšana vai jaunu patiesību atklāšana. Vitgenšteins savas vēlinās filozofijas mērķus *Pētījumos* un citur raksturo gan pozitīvā, gan negatīvā aspektā. Pozitīvajā aspektā Vitgenšteins uzsver, ka filozofija tiecas gūt pārskatu par valodas vārdu lietojumu jeb pārskatu par valodas lietojuma gramatiku. Negatīvajā aspektā filozofija tiecas atšķetināt konkrētus valodiskus pārpratumus, kas ir pamatā filozofiskām problēmām. Šajā sakarā Vitgenšteins filozofiju salīdzina gan ar medicīnisku terapiju,¹⁶ gan ar psihoanalīzi,¹⁷ izceļot, ka filozofija līdzinās sapratnes slimību ārstēšanai.

Pievēršoties pozitīvajam aspektam, iegūt pārskatu par vārdu lietojumu nozīmē pārskatīt¹⁸ valodas lietojuma kārtulas, kuras šo lietojumu nosaka. Šīs kārtulas veido valodas

gramatiku, taču jāņem vērā, ka Vitgenšteins šo jēdzienu lieto ļoti specifiskā veidā. Ar gramatiku Vitgenšteins saprot nevis kārtulas sintaktiski un semantiski pareizam valodas lietojumam valodnieciskā izpratnē, bet gan drīzāk tādu kārtulu tiklojumu, kurš nosaka, kādas valodiskas izteiksmes noteiktos kontekstos ir jēgpilnas, bet kādas — nav.¹⁹ Vitgenšteina izpratnē gramatikas jēdziens līdž ar to attiecas uz valodu konstituējošām kārtulām, kuras kalpo kā standarts pareizam valodiskas izteiksmes lietojumam, proti, tās uzrāda kritērijus jēgpilnam vārda lietojumam noteiktos valodas novados vai valodspēlēs.²⁰

Pozitīvajā aspektā filozofijas mērķis saskaņā ar Vitgenšteinu ir gūt valodas gramatikas pārskatu attiecībā uz jēdzieniem, kuri ir noteiktas filozofijas problēmas pamatā. Tāpēc Vitgenšteins raksta, ka “mūsu apcerējums ir gramatisks apcerējums”²¹. Gramatiska pārskata iegūšana filozofijā ir svarīga, jo filozofijā

“[G]alvenais mūsu nesapratnes avots ir tas, ka mēs skaidri nepārskatām savu vārdu lietošanu. — Mūsu gramatikai trūkst šāda veida pārskatāmības. — Pārskatāma reprezentācija izsauc sapratni, kuru raksturo spēja saskatīt kopsakarības.”²²

“[M]ēs esam it kā sapinušies paši savās kārtulās. / Šī sapsīšanās kārtulās ir tas, ko mēs vēlamies prasīt, tas ir, iegūt par to skaidru pārskatu.”²³

Vitgenšteins uzskata, ka galvenais filozofisku problēmu un jautājumu avots ir jēgpilna vārdu lietojuma kārtulu nepārskatāmība. Nespējot skaidri saredzēt vārda lietojuma jēgas nosacījumus un kopsakarības, filozofiskā refleksijā ir viegli uzdot bezjēdzīgus filozofiskus jautājumus un piedāvāt uz tiem bezjēdzīgas atbildes. Uzrādot šos jēgas nosacījumus valodas gramatikas pārskata formā, ir iespējams šīs bezjēdzības pamanīt, kā arī pamanīt to, kādi gramatiski pārpratumi bijuši noteiktu filozofisku pārpratumu pamatā. Šāda pārskata veidošana ir saistīta ar noteiktas kārtības ieviešanu “savās zināšanās par valodas lietošanu”²⁴. Šī kārtība attiecas uz gramatikas

kārtulu sakārtošanu tādā veidā, lai mēs varētu pamanīt, kā ir radušās noteiktas filozofiskas bezjēdzības.

Iepriekš tika norādīts, ka Vitgenšteina izpratnē filozofija nesniedz jaunas zināšanas. Taču nupat teikts, ka tā mums sniedz valodas gramatikas pārskatu. Ir nepieciešams paskaidrot, kādā ziņā šāds pārskats nesniedz jaunas zināšanas, bet gan izpaužas, “sakārtojot to, kas jau ir zināms”²⁵. Vērtīgu norādi sniedz Vitgenšteina teiktais “Dzeltenajā grāmatā”:

“Filozofijā grūtības rada tas, ka mums nav pārskatāma viedokļa. Tāda veida grūtības mēs sastaptu ģeogrāfijā, ja kādai zemei nebūtu kartes vai arī ja karte attēlotu tikai izolētus zemes gabaliņus. Zeme, par kuru mēs runājam, ir valoda, un ģeogrāfija ir tās gramatika. Mēs gluži labi varam ceļot pa šādu zemi, bet mums nekas nesanāks, ja vajadzēs uzzīmēt tās karti.”²⁶

Šajā pasāžā Vitgenšteins norāda, ka mēs gluži labi spējam valodu lietot jeb “ceļot pa valodas zemi”. Šī spēja pareizi lietot vārdus izpaužas praksē — personas prasmē valodas vārdus pareizi lietot un atpazīt nepareizu lietojumu, adekvāti atbildēt uz šādu lietojumu, kā arī prasmē noteiktā kontekstā sniegt pareizu vārda nozīmes skaidrojumu. Taču tas nenozīmē, ka jebkurš valodas lietotājs ikreiz spēj pilnīgi precīzi eksplīcēt un aprakstīt šo lietojumu nosakošās kārtulas. Tas nenozīmē arī to, ka jebkurš valodas lietotājs spēj aprakstīt sarežģītās un daudzveidīgās attiecības, kas pastāv starp dažādiem valodas novadiem un jēdzieniem. Atgriežoties pie valodas kartes analogijas, tas nenozīmē, ka spējam viegli izveidot valodas zemes karti jeb pārskatīt tās gramatiku. Šī iemesla dēļ Vitgenšteina pieeju var metaforiski dēvēt arī par loģisko ģeogrāfiju (šādu apzīmējumu attiecībā uz savu filozofēšanas manieri izmanto arī Gilberts Rails (*Gilbert Ryle, 1900–1076*)):

“Filozofs vēlas pārvaldīt jēdzienu ģeogrāfiju; ieraudzīt katru vietu tās tuvākajā un tālākajā apkārtnē.”²⁷

Līdz ar to gramatisks pārskats par vārdu lietojumu mums nesniedz jaunas zināšanas tiktāl, ciktāl jebkurš valodas lietotājs jau zina, kā pareizi ikdienā lietot valodiskas izteiksmes dažādos valodas novados vai valodspēlēs. Tomēr var sacīt, ka tas sniedz zināšanas par noteiktām valodas gramatikas īpatnībām, noteiktām jēdzieniskām sakarībām. Tomēr te runa ir drīzāk par kaut kā jau iepriekš zināma pamanīšanu vai atgādināšanu, kā arī šīs zināšanas, atšķirībā no “lielās tradīcijas” paradīgas, nav par realitāti, bet gan par gramatiku valodai, kuru mēs izmantojam, lai par realitāti runātu.

Iezīmējot savas filozofēšanas pieejas negatīvo aspektu, *Pētījumos* Vitgenšteins savu filozofiju salīdzina ar terapiju,²⁸ bet šo salīdzinājumu var tālāk iedalīt filozofijas salīdzinājumā ar medicīnisku terapiju un psihoanalīzi. Liela daļa *Pētījumu* sastāv no vērsšanās pret idejām, kuras tika paustas *Traktātā*, un terapijas salīdzinājuma kontekstā ir vērts atzīmēt, ka Morica Šlika (*Moritz Schlick, 1882–1936*) *Traktāta* kopijā Vitgenšteins esot ierakstījis, ka ikkatra *Traktāta* propozīcija ir slimības izpausme (“*Jeder dieser Sätze ist der Ausdruck einer Krankheit.*”²⁹). Jāuzsver, ka medicīniska ārstēšana un psihoanalīze ir pateicīgi salīdzināšanas objekti, lai uzrādītu gan strukturāli kopīgo, gan atšķirīgo starp šīm praksēm un Vitgenšteina pieeju. Šo prakšu salīdzinājums ar Vitgenšteina pieeju ļauj labi ieskicēt Vitgenšteina metodiskās nostājas īpatnības gan pozitīvi, gan negatīvi. Vispirms uzmanība pievērsta Vitgenšteina filozofijas izpratnes līdzībām un atšķirībām no psihoanalīzes.

Mērija Makginna (*Marie McGinn, dz. 1951*) uzsver, ka tradicionālai filozofijai raksturīgā izskaidrojošu teorētisko modeļu konstruēšana, lai atbildētu uz filozofijas jautājumiem, pati par sevi ir kavēklis īstam progresam, proti, tas mūs sasaista un liedz virzīties uz priekšu mēģinājumos tikt galā ar problēmu, jo neļauj saredzēt lietas tādas, kādas tās reāli ir.³⁰

Tāpat arī salīdzinājums ar psihoanalīzi palīdz uzsvērt to, ka Vitgenšteina metode prasa no lasītāja aktīvu iesaistīšanos un darbu ar sevi:

“Darbs pie filozofijas — kā tas bieži ir darbā arhitektūrā — drīzāk ir darbs pašam ar sevi. Ar veidu, kā pats redz lietas. (Un ko pats no tām pieprasa.)”³¹

Šai sakarā arī ir nozīmīgi, ka mēs atzīstam — kļūda, ko Vitgenšteina metode mums ļauj uzrādīt kā filozofiskās problēmas avotu, ir bijusi pamatā arī mūsu pārpratumiem.

“Viens no svarīgākajiem uzdevumiem ir visas aplamās domu pārejas izteikt tik raksturīgi, ka lasītājs saka: “Jā, tieši tā es to biju domājis”. Izsekot katras kļūdas fizionomijai. Mēs citu varam pārliecināt, ka tas izdarījis kļūdu, tikai tad, ja viņš atzīst, ka šī izteiksme pareizi izsaka viņa sajūtas. Tikai tad, kad viņš to kā tādu atzīst, tas ir pareizais skaidrojums. (Psihoanalīze.) Tas, ko otrs atzīst, ir analogija, ko es viņam prezentēju kā viņa [aplamās] domas avotu.”³²

Līdzīgi kā psihoanalītiskā terapija parasti ir ilgstošs un pakāpenisks process, to pašu var teikt arī par filozofisko problēmu risināšanas darbu ar Vitgenšteina metodi. Tās nevar atrisināt uzreiz, piedāvājot kādu gatavu izskaidrojošu modeli, kurš nemaz nesaskaras ar to, no kādiem valodas izteiksmju pārpratumiem problēma radusies. Vitgenšteinskās terapijas laikā “pacients” pamazām nonāk pie atziņas, ka risinājums iepriekš tika meklēts nepareizajā vietā, tādējādi ļaujot “pacientam” atbrīvoties no problēmas.

Daļa no šī procesa ir apslēptu bezjēdzību atklāšana: “Es gribu iemācīt, lūk, ko: pāriet no maskētas bezjēdzības uz atklātu.”³³ Līdzīgi kā psihoanalītiskā terapijā ļauj pacientam ieraudzīt apslēptas emocijas un dziņas, tā arī filozofs apslēptas valodiskas bezjēdzības pārvērš redzamās. Šāda “atmaskošana” ļauj ieraudzīt, ka filozofiskā problēma bijusi jēdzienisks apjukums. Apslēptas bezjēdzības var pamanīt, uzrādot nepareizus salīdzinājumus un analogijas, noteiktus “attēlus”³⁴, kuri

ir iesakņojušies mūsu valodā un bijuši pamatā filozofiskām bezjēdzībām. Uzrādot līdz šim neapzināto, to var padarīt nekaitīgu.

Viens veids, kā pamanīt nepareizus salīdzinājumus un analogijas, kas ir pamatā filozofiskām problēmām, ir filozofiskos jautājumos ļaut valū dominējošā filozofiskā diskursa apspiestām šaubām un nemieru raisošām domām, līdzīgi tam, kā tas tiek darīts psihoanalītiskajā praksē.

“Matemātiķis noskurinātos par maniem matemātiskajiem komentāriem, jo viņš vienmēr ticis mācīts novērsties no tāda veida domām un šaubām, kādas es izvirzu. Viņš ir iemācījies uz tām skatīties kā uz kaut ko nicināmu, un, izmantojot analogiju no psihoanalīzes (šis paragrāfs atgādina Freidu), viņā ir izveidojies riebums pret šīm lietām kā pret kaut ko infantilu. Tas ir, es izvirzu visas šīs problēmas, kuras bērnam, mācoties aritmētiku utt., šķiet grūtas; problēmas, kuras mācībās tiek apspiestas. Es šīm apspiestajām šaubām saku: jums ir taisnība, jautājiet vien un pieprasiet skaidrību!”³⁵

Līdzīgi kā analītiķis var sagaidīt pretestību no pacienta puses, tāpat arī filozofijā gūt sapratni bieži vien traucē tas, ko mēs gribam saredzēt, respektīvi, kāds iepriekš pieņemts priekšstats, kuru mēs pieņemam par tādu, ar kuru realitātei ir jāsaskan. Tas ir saistīts ar apmātību ar noteiktiem vārdiem, izteicieniem, attēliem, līdzīgi kā neirotiski traucējumi bieži rada apmātības, kurām pievēršas psihoanalīze. Filozofijā apmātība ar noteiktām valodiskām formām rada priekšstatu, ka lietām ir jābūt noteiktā veidā.

“Mēs varam būt apsēsti ar noteiktām valodas formām. Varam gadiem domāt par noteiktu problēmu un negūt nekādus panākumus, jo nekad neiedomājamies radīt jaunu valodu. Filozofiska problēma ir apsēstība, attiecībā uz kuru, ja tā reiz ir novērsta, šķiet neiespējami, ka tai jebkad pār mums bijusi vara. Tā šķiet triviāla.”³⁶

Interesanti arī, ka, saskaņā ar Vitgenšteinu, jokiem piemīt spēja atsegt nozīmīgas

detaļas kā psihoanalītiskā praksē, tā arī filozofijā. Joki filozofijā ļauj pamanīt nozīmīgas valodas gramatikas īpatnības:

“Pajautāsim sev, kāpēc mums šķiet, ka gramatisks joks ir *dziļš*? (Un tieši tas ir filozofiskais dziļums.)”³⁷

Viņš pat izsakās, ka būtu iespējams uzrakstīt filozofisku sacerējumu, kas sastāvētu tikai no jokiem.³⁸

Vitgenšteinam ir svarīgi uzsvērt to, cik daudz pārpratumu rodas no nepareizām vai pārspīlētām analogijām. Arī filozofijas un psihoanalīzes analogiju nevajadzētu pārspīlēt, lai nerastos greizs priekšstats par Vitgenšteina filozofijas izpratni. Psihoanalīze balstās teorijās par cilvēka psihes darbības mehānismiem, taču Vitgenšteins nebalstās uz pozitīvas filozofiskas teorijas. Psihoanalīzē būtiskās problēmas parasti rodas no bērības traumām u. tml., kamēr filozofiskas problēmas visbiežāk rodas valodas pārpratumu un mūsu intelektuālo noslieču dēļ. Psihoanalītiskajā praksē tiek ārstēti pacienti ar apgrūtinātu spēju optimāli darboties ikdienas dzīvē, kamēr Vitgenšteina metode pievēršas jautājumiem, kuri rodas, kad valoda “dodas brīvdienās”³⁹. Filozofiskas problēmas tiek “izšķīdinātas” (“izšķīdinātas kā cukura gabaliņš ūdenī”⁴⁰), turklāt šo problēmu risinājums pretendē uz racionālu pareizību, kura, atšķirībā no psihoanalītiskās ārstēšanas gadījuma, nav atkarīga no konkrēta pacienta. Šādā aspektā filozofijai raksturīgs vispārīgums, kurš izpaliek konkrētā psihoanalītiskās ārstēšanas gadījumā.⁴¹

Arī nostādot blakus dažādos veidus, kā medicīna pievēršas slimības ārstēšanai un kā Vitgenšteins pieiet filozofijai, caur līdzībām un atšķirībām varam labāk saprast pēdējo. Filozofs parādās kā cilvēks, kuram sevi jāizārstē no dažādām sapratnes saslimstībām, pirms viņš var nonākt pie vesela un normāla cilvēka sapratnes. “Filozofs nodarbojas ar kādu jautājumu kā ar kādu slimību.”⁴² Taču tāpat kā dažādām saslimstībām noderīgas ir dažādas metodes, tā arī filozofijā nav vienas īstenās

metodes, bet, ir “metodes, līdzīgi dažādām terapijām”⁴³. Jāatzīmē, ka slimība, kas prasa medicīnisku risinājumu, parasti tieši iejaucas ikdienas gaitās, apgrūtinot to. Taču reti būs brīži, kad filozofisks apjukums par ārējās pasaules vai citu personu apziņas eksistenci radīs nozīmīgas problēmas ikdienā, kaut gan, neapšaubāmi, arī filozofiskas iedabas pārdomas brīžiem var atstāt iespaidu uz ikdienas gaitām (īpaši cilvēkiem, kuriem filozofiskas problēmas veido lielu daļu dzīves, proti, filozofiem). Tāpat arī, protams, filozofiskas problēmas nerodas, piemēram, infekcijas vai imunitātes pavājināšanās rezultātā, bet gan parasti — saistībā ar valodas formu pārprašanu.⁴⁴ Un šos pārpratumus neārstē kauzāli, kā to dara medicīnā, bet gan tiem pievēršas ar racionālas pārliecināšanas palīdzību, atgādinot, kā mēs lietojam vārdus, un parādot, kur esam šķērsojuši jēgpilnas valodas robežas un kur nemanot lietojuši maldinošu analogiju, kā arī iedomājoties noteiktas valodspēles, kas palīdz mūs atbrīvot no valodas krampjiem u. tml.⁴⁵

Līdz ar to esam noskaidrojuši, ka Vitgenšteina izpratnē filozofija, no vienas puses, mums pozitīvā aspektā sniedz skaidrību un pārskatāmību par valodas gramatiku, bet, no otras puses, tā ir negatīva — terapeitiska vai kritiska. Varētu rasties jautājums, kā šie divi aspekti ir samierināmi. Šo abu aspektu savstarpējo saistību varam pamanīt, ja ņemam vērā Vitgenšteina nostāju, ka “[f]ilozofēšana ir aplamu argumentu noraidīšana”⁴⁶. Vitgenšteins raksta: “Jo filozofija — tās ir filozofiskas problēmas, proti, konkrētās individuālās raizes, kuras dēvējam par “filozofiskām problēmām”.”⁴⁷

Vitgenšteins uzsver, ka filozofija nodarbojas tikai un vienīgi ar konkrētu filozofisku problēmu atšķetināšanu. Gramatikas pārskats, kuru cenšamies iegūt pozitīvajā aspektā, ir relatīvs attiecībā pret konkrēto apskatāmo problēmu, proti, tas uzrāda tās gramatiskās īpatnības, kuras ir būtiskas konkrētās problēmas rašanās un atšķetināšanas

kontekstā. Līdz ar to gramatikas pārskats ir filozofijas kā terapijas daļa, jo, uzrādot jēgpilnas valodas kārtulas, sniedz līdzekļus filozofijas terapeitiskajam procesam. Pārskats ļauj saskatīt, kur un kā radusies valodas pārprašana, tādā veidā padarot terapeitisko procesu iespējamu.

Lai ar konkrētu gadījumu labāk ļautu saprast, kas slēpjas aiz vispārīgā Vitgenšteina filozofijas izpratnes raksturojuma, tālāk sniegts piemērs, kā Vitgenšteins mēģina parādīt, ka kartēziskajā epistemoloģijā tiek pārprasts zināšanu jēdziens. Piemēri šādām piezīmēm atrodami gan *Pētījumu* pirmajā, gan otrajā daļā,⁴⁸ gan arī citviet.

Kartēziskajai tradīcijai raksturīgs pieņemt, ka subjekts visdrošāk zina tieši savas mentālās norises, jo šajā gadījumā jebkādas šaubas ir izslēgtas, bet šajā sakarā Vitgenšteins atgādina:

“Par mani nepavisam nevar sacīt (ja nu vienīgi kā pa jokam), ka es zinu, ka man sāp. Ko gan tas varētu nozīmēt — izņemot varbūt vienīgi to, ka tas, ko izjūtu, ir sāpes? [...] *Parreizi* būtu tā: ir jēgpilni sacīt par citiem, ka viņi šaubās, vai man sāp, nevis sacīt tā par sevi.”⁴⁹

“Nav nekādas jēgas šaubīties, vai man sāp! [...] [J]a kāds saka: “Es nezinu, vai tas, kas man ir, ir sāpes vai kas cits,” — mēs varētu domāt ko tamlīdzīgu: viņš nezina, ko nozīmē latviešu valodas vārds “sāpes”, un mums tas viņam jāizskaidro.”⁵⁰

“Es zinu, ko es gribu, ko vēlos, par ko esmu pārliecināts, ko jūtu...” (utt. caur visiem psiholoģiskajiem darbības vārdiem) — tā ir vai nu filosofu bezjēdzība, vai arī vismaz nekādā ziņā tas *nav* spriedums *a priori*.⁵¹

“Es zinu...” varētu nozīmēt “Es nešaubos...” — bet tas nenozīmē, ka vārdi “Es šaubos...” būtu *bezjēgas*, ka šaubas būtu loģiski izslēgtas.”⁵²

“Es spēju zināt to, ko domā cits, nevis to, ko es domāju.

Ir pareizi teikt: “Es zinu, ko tu domā” — un nepareizi: “Es zinu, ko es domāju.”

(Vesels filozofijas mākonis kondensējas valodas mācības⁵³ pilienā.)⁵⁴

Sniedzot šādus un līdzīgus piemērus, Vitgenšteins lasītājam ļauj pamanīt, kā filozofs ir pārpratis problemātiskā — šajā gadījumā zināšanu — jēdziena — pareiza lietojuma kārtulas jeb gramatiku. Arī Dekarts piekrīst, ka attiecībā uz to, vai es jūtu vai nejūtu sāpes, šaubas un kļūdas ir izslēgtas, jo, ja man ir kāds *cogitatio*, tad es zinu, ka man tas ir, tieši tāpēc, ka šaubīties un kļūdīties par to nevaru. Taču Vitgenšteins tā vietā norāda, ka tieši tāpēc, ka jēgpilna šaubīšanās un kļūdišanās iespējamība attiecībā uz noteiktām savām sajūtām nemaz nepastāv, uz tām neattiecas arī jēdziens “zināšanas”. Saskaņā ar Vitgenšteinu, ja ir jēga runāt par zināšanu, tad ir jēga runāt arī par attiecīgās lietas apsvēršanu, minēšanu, nojaušanu, kas saistīts ar to, ka zināšana paredz iespēju jēgpilni runāt par pārliecināšanos, par šaubu izkliešanu, par cenšanos novērst iespējamu kļūdu. Par minēšanu vai apsvēršanu ir jēga runāt, ja ir jēga runāt par minējuma apstiprināšanu vai neapstiprināšanu, taču šādas prakses neeksistē “man sāt” gadījumā. Saskaņā ar Vitgenšteina nostādnēm valdošā epistemoloģiskā tradīcija gramatiski faktu, ka savu sāpju gadījumā izslēgta jēgpilna šaubīšanās, pārliecināšanās, kļūdas iespēja un nezināšana, ir nekorekti interpretējusi kā filozofisku atziņu par realitāti, it kā šajā gadījumā runa būtu par īpaši drošām zināšanām.

Te, iespējams, gribas iebilst, ka vārds “zināt” taču nereti ikdienas diskursā tiek attiecināts uz tādām sajūtām kā sāpes. Vitgenšteins to nekādā gadījumā nenoliedz, un šajā sakarībā raksta:

“Bet, ja kāds man pārmet, ka dažkārt saka: “Man taču jāzina, vai es izjūtu sāpes!”, “Tikai tu spēj zināt, ko tu jūti” un tamlīdzīgi, tad viņam jāaplūko šo runas veidu iemesli un mērķis. “Karš ir karš” taču arī nav identitātes likuma piemērs.”⁵⁵

Tādi izteikumi kā “Man taču jāzina, vai es izjūtu sāpes!” vai “Tikai tu spēj zināt, ko tu jūti!” tiek izteikti arī ikdienišķās situācijās. Tomēr Vitgenšteins aicina neizdarīt pārsteidzīgus secinājumus un aplūkot šādu izteiksmju iemeslus un mērķus. Mēs nesakām “karš ir karš”, lai aprakstītu identitāti, bet drīzāk, piemēram, lai kādam atgādinātu, ka kara laikā cilvēki uzvedas citādi, nekā miera laikā u. tml.⁵⁶ Līdzīgi arī izteiksme “Man taču jāzina, vai es izjūtu sāpes!” var tikt lietota, lai aizrādītu kādam, kas turpina uzstāt, ka es ciešu sāpes, kaut arī neciešu. Un “Tikai tu spēj zināt, ko tu jūti!” var tikt lietota kā gramatiskā izteiksme, lai aizrādītu kādam par iedomu, ka es varu vai pat vēlos uzminēt katru viņa sajūtu: “Vienkārši pasaki man, kā tu jūties!”⁵⁷ Vitgenšteins aicina neļaut vārda “zināt” klātbūtni mūs apmānīt un iesaka aplūkot šo runas veidu iemeslu un mērķi. Šāds aplūkojums ļauj ieraudzīt, ka šādos gadījumos vārds “zināt” netiek lietots epistemiski, bet gan tam šajos kontekstos ir citi iemesli un mērķi:

“Tikai tu pats vari zināt, vai tev bija šāds nodoms.” Tā var dažreiz sacīt, kad sarunas biedram skaidro vārda “nodoms” nozīmi. Proti, tas nozīmē: šādi mēs šo vārdu lietojam.

(Un “zināt” šeit nozīmē, ka nezināšana ir bez jēgas.)⁵⁸

Piemēram, izteikumiem ar formu “Tikai tu pats vari zināt, vai (tev bija šāds nodoms, tev sāt...)”, kuri attiecas uz dažādiem psiholoģiskiem stāvokļiem, ir arī noteikts leģitīms lietojums. Proti, tie var kalpot par gramatiskiem izteikumiem, ar kuru palīdzību mēs skaidrojam noteiktu vārdu nozīmi. Šajā gadījumā attiecīgā propozīcija parāda, ka šaubas vai nedrošība attiecībā uz sevi ir bez jēgas, proti, būtu absurdi apšaubīt paša godīgi izteiktu nodomu vai sāpju izteiksmi. Galvenais attiecībā uz mūsu apskatīto jautājumu ir tas, ka šie izteikumi nav epistemiski, tas ir, tie nesaka neko par to, ko kāds zina, bet gan drīzāk uzrāda valodas lietojuma kārtulas; tie kalpo par instrumentiem valodas apmācībā, nevis ir realitātes apraksti.

Tāpat arī tāds izteikums kā, piemēram, “es zinu, ka man sāp”, var kalpot gluži tāpat kā “man sāp”, vienīgi izteikums tiek padarīts uzsvērtāks.⁵⁹ Tādā ziņā “es zinu” ir sava veida liekvārdība. Protams, liekvārdība (lielākoties — diemžēl) ir nozīmīga runātās valodas sastāvdaļa, un tas nenozīmē, ka tā nevar teikt.⁶⁰ Taču arī šajā gadījumā “es zinu” nenorāda uz epistēmisku izteikumu, bet gan drīzāk uz uzsvērtāku veidu, kā pateikt to, ka man sāp. Tomēr, ja mēs filozofējam tādas izteiksmes kā “es zinu, ka man sāp” pieņemam kā epistēmiskus izteikumus, tad rodas filozofu bezjēdzības, jo tiek sajauktas valodspēles.⁶¹ Kā izteicies Hakers, šajā gadījumā ir jāatceras, ka no fakta, ka tiek spēlēta spēle ar dāmu un šaha galdiņu, neizriet, ka tiek spēlēts šahs.⁶²

Vitgenšteina atgādinājumi par to, kā lietojam epistēmiskos vārdus, kontrastē ar filozofijas vēsturē ilgstoši pastāvējušu relatīvu vienprātību jautājumā par to, ka visdrošāk zināmais ir tiešā subjektīvā pieredzē dotais. Taču viņš paliek uzticīgs savai terapeitiskajai filozofijas izpratnei, veco teoriju vietā nepiedāvājot jaunu. Vitgenšteins neaizstāv pretējo tēzi: ka mēs tieši nezinām tiešajā pieredzē doto. Tradicionālā pozīcija tiek noraidīta nevis tāpēc, ka tā ir aplama, kamēr patiesa būtu tai pretēja pozīcija, bet gan tāpēc, ka tā ir filozofu bezjēdzība. Viņa stratēģija ir pievērst uzmanību relevantā valodas novada gramatikas kārtulām, tādā veidā ļaujot pamanīt, ka filozofi noteiktas gramatiskas sakarības ir maldīgi pieņēmuši par empīriskām vai metafiziskām atziņām par subjektīvās pieredzes būtību.

Ideja, ka tādi pirmās personas psiholoģiski izteikumi kā “man sāp” nav zināšanu izteikumu piemēri, runā pretim ļoti senai filozofiskai intuīcijai. Pieņēmums, ka mēs zinām šādas savas tiešās pieredzes, bijis kopīgs gan skeptiķiem, gan arī viņu oponentiem. Vitgenšteinam ir raksturīgi pievērsties tādiem valodas loģikas pārpratumiem, kuru slazdos ir iekritušas abas kādas filozofiskas diskusijas pretējās nometnes, un viņam raksturīgi ir

nevis izvēlēties vienu no šādām pusēm, kas kopā šķietami izsmel vienīgās iespējas, bet gan tā vietā viņš drīzāk uzsver, ka uzmanība jāvērs uz kādu pieņēmumu, kam piekrīt abas puses, un jānoraida tas.

Šādā un līdzīgā veidā Vitgenšteins nodarbojas ar loģisko ģeogrāfiju — lasītāju izvadā pa noteiktām jēdzieniskām ainavām, tām pieejot no dažādām pusēm. Tā vietā, lai sniegtu eksplīcītus argumentus, tiek aprakstītas dažādas valodspēles, kas ar attiecīgajiem jēdzieniem tiek spēlētas, ļaujot ieraudzīt, kā filozofiskā refleksijā šīs valodspēles tiek sajauktas vai transformētas, pārprotot attiecīgo jēdzienu gramatiku.

Filozofijas un teorijas attiecības

Ar Vitgenšteina novēršanos no pretenzijām uz izziņu filozofijā un pievēršanos valodas lietojuma aprakstam ir cieši saistīta arī viņa atteikšanās no teoriju izvīrīšanas filozofijā. Vitgenšteins iebilst uzskatam, ka filozofijai ir jāizstrādā kādas īpašas un fundamentāli nozīmīgas teorijas, kuras turklāt vēl noteiktā veidā liktu pamatus citām zinātnēm, kuras bez filozofijas atrastos uz nedrošiem pamatiem. Vitgenšteins raksta: “Istais atklājums ir tas, kurš ļauj man pārtraukt filozofēšanu, kad es to vēlos. — Tas, kurš atstāj filozofiju mierā, tā ka mani vairs nenomoka jautājumi, kuri paši izsauc jautājumus.”⁶³

Kā norāda Entonijs Kenijs (*Anthony Kenny, dz. 1931*), šo fragmentu var lasīt kā norobežošanu no uzskata, ka filozofija ir kaut kas tāds, ko varētu un ko nepieciešams izstrādāt pabeigtas teorijas veidā, jo tā kaut kādā veidā liek vai atklāj pamatus visam citam.⁶⁴ Spilgts piemērs šādai nostājai ir Dekarts, kas zināšanas salīdzina ar koku, kura saknes ir metafizika (kas attiecīgajā laikā lielā mērā sakrīt ar epistemoloģiju), stumbrs ir fizika, bet zari — medicīna, mehānika u. tml. Pieņemot šādu attieksmi pret filozofiju, mēs nevaram pārtraukt filozofēt, kad vien gribam, jo būtu taču bezatbildīgi pārtraukt izstrādāt filozofisko teoriju, kamēr viss, kas šai teori-

jai ir jāpamato, “karājas gaisā” bez stingra pamata.⁶⁵ Šādai idejai Vitgenšteins iebilst atkārtoti, piemēram:

“Filozofija atrisina vai drīzāk atbrīvojas tikai no filozofiskām problēmām; tā nenostāda mūsu domāšanu uz stingrāka pamata. Tas, kam es vairāk par visu iebilstu, ir ideja, ka, piemēram, jautājums “kas ir zināšanas?” ir izšķirošs. Situācija šķiet šāda: liekas, ka mēs vēl nezinām vispār neko, līdz neesam atbildējuši uz to jautājumu. Mūsu filozofiskajos pētījumos situācija ir tāda, it kā mums būtu šausmīgā steigā jāpabeidz nepabeigtu uzdevumu rezerves, citādi viss pārējais šķiet karājamies gaisā.”⁶⁶

Vitgenšteina pieeja vēl kādā nozīmē ļauj izvairīties no jautājumiem, “kuri paši izsauc jautājumus”. Kā raksta Vitgenšteina pētnieki Pīters Hakers un Gordons Beikers (*Gordon P. Baker, 1938–2002*), filozofijas vēstures lielās filozofiskās sistēmas balstās uz centrālām premisām vai pamata pieņēmumiem, kurus apšaubot, apšaubīta uzreiz tiek visa sistēma.⁶⁷ Platons parādību pasauli izskaidro, balstoties abstraktu objektu sfērā. Dekarts pieņem, ka pastāv neapšaubāmas propozīcijas, kuras veido empirisko zināšanu pamatus. Kants pieņem, ka eksistē *sintētiskas a priori* propozīcijas, kuras apraksta nepieciešamas patiesības. *Traktātā* Vitgenšteina filozofiskā ēka balstās uz pieņēmumiem, ka nosaukumiem ir nozīme, kas ir vienkārši objekti, kuri veido pasaules substanci, un ka jēgpilnas propozīcijas ir iespējama lietu stāvokļu attēli. Šādos gadījumos, ja tiek pamatoti apstrīdēti šāda veida pamata pieņēmumi, tad sagrūst arī virsbūve jeb, citiem vārdiem sakot, šādas filozofiskas sistēmas pašas izsauc jautājumus. Vitgenšteins, savukārt, savā vēlīnajā filozofijā piedāvā filozofijas izpratni, kas nebalstās uz šāda veida potenciāli apšaubāmiem, tālāku teoriju balstošiem pieņēmumiem, tā ka pati filozofija nevar līdzīgā veidā tikt likta zem jautājuma zīmes:

“Tā vietā tagad tiek uzrādīta metode ar piemēriem, un piemēru rinda var tikt

pārtraukta. — Problēmas, nevis *viena problēma*, tiek atrisinātas (grūtības novērstas).”⁶⁸

Filozofijas uzdevums nav reizi par visām reizēm izstrādāt noteiktu teoriju, lai mēs vispār varētu būt droši par jebkuru citu vai kādu konkrētu nodarbi. Filozofija tikai apraksta mūsu valodas lietojumu tā, lai mēs spētu atbrīvoties no filozofisku pārpratumu pinekļiem. Ja mēs kādā brīdī pārstājam šķetināt noteiktu filozofisku problēmu, tad tam nevar būt nekādu seku attiecībā uz citām nodarbēm, jo filozofija tām nekādā ziņā neliek pamatus un neiejaucas to praksē. “Tā visu atstāj tādu, kāds tas ir.”⁶⁹

Šāda nostāja ir izpausme vispārīgākam teorijas izstrādes un tēzu izvēršanas noraidījumam filozofijā. Tā ir cieši saistīta ar Vitgenšteina filozofijas deskriptīvo uzstādījumu:

“Tas bija pareizi sacīts, ka mūsu apsvērumi nevar būt zinātniski apsvērumi. [...] Un mēs nevaram izvērīt nekādu teoriju. Mūsu apsvērumos nedrīkst būt nekā hipotētiska. Jāatmet visa izskaidrošana, un tās vietā jānāk tikai aprakstīšanai. Un šī aprakstīšana iegūst gaismu, citiem vārdiem — savu mērķi — no filozofiskām problēmām. Tās, protams, nav empīriskas problēmas; drīzāk — tās tiek atrisinātas, ielūkojoties mūsu valodas darbības mehānismā un pie tam darot to tādā veidā, lai mēs problēmas atpazītu — pretēji tieksmei tās pārprast. Problēmas tiek atrisinātas, nevis iegūstot jaunu pieredzi, bet gan sakārtojot to, kas jau ir zināms. Filozofija ir cīņa pret mūsu sapratnes noburtību ar mūsu valodu.”⁷⁰

Vitgenšteina te padomā galvenokārt ir tāda teorijas izpratne, kas līdzinās vai ir modelēta pēc dabaszinātņu parauga.⁷¹ Šādām teorijām raksturīgi izvērīt hipotēzes, tās paredz idealizāciju, veido noteikta veida izskaidrojumus, kā arī dabas zinātnēs nozīmīgu lomu spēlē atklājumi. Filozofija neizvirza hipotēzes, bet gan tikai nodarbojas ar lietotās valodas aprakstīšanu. Filozofiskas problēmas bieži rodas no esošo jēdzienu pārprašanas, kam pamatā nereti ir šo jēdzienu nozīmes idealizācija vai sublimācija, proti, bieži vien,

ieņemot filozofiski refleksiīvu nostāju, mums ir tendence idealizēt vai sublimēt noteiktus jēdzienus, kuri kļuvuši filozofiski problemātiski. Zinātne sniedz hipotētiskus, kauzālus izskaidrojumus dažādām parādībām, taču aprakstošajā filozofijā šādiem izskaidrojumiem nav vietas. Kaut gan, protams, ja ar izskaidrojumu saprotam vienkārši kaut kā neskaidra padarīšanu skaidru, tad arī Vitgenšteins savos pētījumos nodarbojas ar izskaidrošanu. Kamēr dabas zinātnēs atklājumi spēlē nozīmīgu lomu, filozofijā līdzīga veida atklājumu nevar būt. Mēs nevaram atklāt apslēptas gramatikas kārtulas, kuras nosaka nozīmi izteikumiem, kurus mēs saprotam, jo, ja tās būtu apslēptas un gaidītu savu atklāšanu, tad tās nemaz nevarētu funkcionēt kā kārtulas. Tās nevarētu noteikt mūsu lietotās valodas izteiksmju nozīmi, nespētu kalpot par pareiza lietojuma kritēriju un nevarētu mūs vadīt pareizā valodas lietojumā.⁷² Šajā sakarā Vitgenšteins raksta: “Par “filozofiju” var saukt arī to, kas ir iespējams *pirms* visiem jauniem atklājumiem un izgudrojumiem.”⁷³

“Mūsu alkām pēc vispārīguma ir vēl viens būtisks avots: mūsu nodarbinātība ar zinātnes metodi. Es domāju metodi, kur dabisko parādību izskaidrojums ir reducēts uz mazāko iespējamo primitīvu likumu skaitu. [...] Filozofijā nepārtraukti savu acu priekšā redz zinātnes metodi un jūt neatvairāmu kārdinājumu jautāt un atbildēt tā, kā to dara zinātne. Šī tendence ir īstais metafizikas avots un ievēd filozofu pilnīgā tumsā. Es šeit vēlos teikt, ka mūsu darbs nevar būt kaut ko uz kaut ko reducēt vai jebko izskaidrot. Filozofija tiešām ir ‘tīri deskriptīva’. (Padomā par tādiem jautājumiem kā “Vai pastāv sajūtu dati?” un pajautā: Kāda metode pastāv, lai to noteiktu? Introspekcija?)”⁷⁴

Līdz ar to arī tās grūtības, ar kurām saskaramies, filozofējot Vitgenšteina garā, nelīdzinās tām, ar ko saskaramies zinātnē: “Grūtības filozofijā [ir] nevis intelektuālās zinātņu grūtības, bet attieksmes maiņas grūtības. Jāpārvar *gribas* pretestība.”⁷⁵ Domāšanas

veida un attieksmes pret filozofiskām problēmām maiņu grūtu padara mūsu “alkas pēc vispārīguma”⁷⁶ un “nievājošā attieksme pret konkrēto gadījumu”⁷⁷. Bez zinātnisko metožu atdarināšanas šīm alkām pamatā ir arī citi faktori, piemēram, tendence meklēt kaut ko kopīgu visām lietām vai parādībām, kuras ierasti apzīmējam ar vienu un to pašu vispārīgu jēdzienu.

Vitgenšteins savā filozofijā noraida esenciālismu, ar ko šajā gadījumā saprotama nostāja, ka visiem gadījumiem, kas tiek apzīmēti ar vienu un to pašu jēdzienu, jābūt kādai kopīgai īpašībai. Ar esenciālismu ir saistīts arī skatījums, ka vienīgais pareizais vai vislabākais vārda filozofiskais skaidrojums ir analītiska definīcija, kurā aprakstīti vārda lietojuma nepieciešami un pietiekami nosacījumi, kamēr vārdu skaidrojums, atsaucoties uz konkrētiem piemēriem, ir neadekvāts.⁷⁸ Šīs pozīcijas noraidījumā nozīmīgs ir Vitgenšteina ģimenes līdzību jēdziens.

Vitgenšteins “Zilajā grāmatā” šādu nostāju saista ar jau minētajām alkām pēc vispārīguma, kā arī nodēvē to par nievājošu attieksmi pret konkrēto gadījumu.⁷⁹ *Traktātā* Vitgenšteins bija kritis par upuri šādām alkām. Viņš izvirzīja tēzi, ka visām propozīcijām ir viena un tā pati vispārīgā forma — “Tas ir tā un tā”⁸⁰ —, pēc kuras propozīcijas būtiska īpašība ir tāda, ka tā attēlo iespējamu lietu stāvokli. Turpretim *Pētījumos* viņš jēdzienu “propozīcija” un citus radniecīgus jēdzienus (“nosaukums”, “valoda” u. c.) skaidro ar dažādu valodspēju palīdzību, uzsverot, ka tie ir ģimenes līdzību jēdzieni. Vitgenšteins skaidri nedefinē, kas ir valodas būtība, taču viņš tajā nesaredz problēmu, jo visam, ko mēs saucam par valodu, nav vienas būtības, bet gan tās ir daudzveidīgas parādības, kuru īpašības savā starpā krustojas un pārklājas.⁸¹

Doma par ģimenes līdzību jēdzieniem tiek izvērsti paskaidrota ar spēles jēdziena piemēru. Vitgenšteins norāda, ka, ieskatoties daudzveidīgajā vārda “spēle” lietojumā, atklājas, ka spēles vieno nevis kāda viena

caurviju īpašība, kas izsaka spēļu būtību, bet gan drīzāk tās saista līdzību tiklojums, šīm līdzībām savā starpā krustojoties un pārklājoties.⁸² Jēdzienam vienotību piešķir nevis kāds viens caurviju pavediens, kas vijas cauri visiem gadījumiem, bet šī vienotība vairāk līdzinās tam, kā virves gadījumā dažādas šķiedras pārklājas cita ar citu.⁸³

No tā gan nebūtu jāsecina, ka Vitgenšteins domā, ka spēlēm nav nekā kopīga, jo mēs varētu, piemēram, visai droši apgalvot, ka tās visas ir noteiktas aktivitātes. Taču šāda pieeja nesniegs mums analītisku definīciju, jo ir liels daudzums tādu aktivitāšu, kuras nav spēles.⁸⁴ Proti, nav tāda nosacījumu kopuma, kuru izpildītu tikai spēles, tātad nav arī analītiskas “spēles” definīcijas nepieciešamu un pietiekamu nosacījumu formā. Tas nekādā ziņā nenozīmē, ka pilnīgi visi jēdzieni ir ģimenes līdzību jēdzieni vai ka spēlēm nav izdalāmi tādi apakšgadījumi, kurus nevarētu aprakstīt ar analītiskas definīcijas palīdzību.⁸⁵

“Kad filozofi lieto kādu vārdu — “zināšanas”, “esamība”, “objekts”, “es”, “propozīcija”, “nosaukums” — un cenšas notvert lietas būtību, vienmēr vajag sev pajautāt: vai tajā valodspēlē, kurā šim vārdam ir mājvieta, to faktiski šādā veidā lieto?”

Mēs atvedam vārdus no to metafiziskā lietojuma atpakaļ uz to ikdienas lietojumu.”⁸⁶

Vitgenšteins liek noprast, ka, ieskatoties, kā mēs ikdienas valodas praksē lietojam tradicionālajā filozofijā problematizētos jēdzienus, atklātos, ka šo daudzveidīgo lietojumu nevar ietvert vienā, metafiziskā definīcijā, kas izteiktu to būtību.

Šajā brīdī būtu svarīgi tuvāk paskaidrot jau minēto valodspēles jēdzienu, jo tas ieņem nozīmīgu lomu valodas un filozofisku problēmu analīzē. Arī valodspēles jēdziens ir uzskatāms par tādu, kuram nav stingru robežu. Tāpēc, nemēģinot sniegt analītisku definīciju, valodspēles var raksturot, atsaucoties uz dažādajiem veidiem, kā Vitgenšteins šo jēdzienu lieto.⁸⁷

Pētījumu sākumā — 2. un 8. paragrāfā — Vitgenšteins runā par divām valodspēlēm (sauksim tās par (2) un (8)), kur valodspēle (8) ir valodspēles (2) sava veida paplašināts variants. Valodspēlē (2) celtnieki A un B ceļ ēku no blokiem, balstiem, paneļiem un sijām. Viņu valoda sastāv no vārdiem “bloks”, “balsts”, “panelis”, “sija”. Kad A nosauc vienu no šiem vārdiem, B attiecīgo būvmateriālu atnes. Valodspēlē (8) klāt nāk arī skaitļa vārdi (par tiem kalpo alfabēta burtu rinda a, b, c, ...) un norādošie vārdi “tur” un “tas”. Attiecīgi arī šie vārdi tiek iekļauti viņu saziņā un saistītajā darbībā — ēkas būvniecībā. Vitgenšteins šādas valodspēles aicina uzskatīt par primitīvām un nobeigtām valodām. Proti, šādus un līdzīgā veidā arī citādus valodas modeļus var iedomāties kā kādas sabiedrības visu valodu, un tādā ziņā šāda valoda nav nekas nepabeigts, kaut arī tā šķiet primitīva. Tā vienkārši ir valoda, kas atšķiras no mūsējās un ir savā ziņā nabadzīgāka, taču ne nepabeigta. Piemēram, minētajās valodspēlēs nav apgalvojošu teikumu, kas bieži vien filozofijā ticis uzskatīts par valodas galveno sastāvdaļu (piemēram, *Traktātā*).

Līdzīgi tam, kā valodspēļu (2) un (8) gadījumā uz vienas valodspēles pamatiem savā ziņā tika būvēta sarežģītāka valodspēle, tāpat ir iespējams iedomāties visdažādākās valodspēles un apzināti mainīt dažādus to aspektus, lai tādā veidā sistemātiski pētītu valodas darbību dažādās situācijās.⁸⁸ Tādā veidā valodspēles tiek lietotas nevis kā reālās valodas apraksts, bet gan “[d]rīzāk valodspēles ir kā salīdzināšanas objekti, kuru uzdevums ir izgaismot mūsu valodas apstākļus gan ar to, kas ir līdzīgs, gan ar to, kas nav līdzīgs”⁸⁹. Šādu valodspēļu konstrukcija ir viena no Vitgenšteina metodēm, lai apskatītu, kā noteiktās situācijās funkcionē noteiktas valodiskas izteiksmes.

Par valodspēli Vitgenšteins dēvē ne vien noteiktu vārdu lietošanu, bet “visu kopumu — valodu un darbības, kādās tā iesaistīta”⁹⁰. Tādā veidā tiek uzsvērtā valodas un dzīves

formu saistība, proti, valodas lietojums nav nodalāms no dažādajām praksēm, kurās valoda ir iesaistīta. Šāds uzsvars palīdz izcelt valodas heterogenitāti, jo parāda, ka valodiskām izteiksmēm piemīt tāda pati daudzveidība, kāda piemīt dažādajām cilvēciskajām darbībām, kurās tā ir iesaistīta. Mēģinājumi šo daudzveidību filozofijā reducēt līdz dažiem nozīmīgākajiem teikumu veidiem (apgalvojumu, jautājumu, pavēles) ir pamatā dažādiem filozofiskiem mītiem, jo formālas līdzības starp teikumiem tiek pieņemtas par būtiskākām nekā to funkcionālās atšķirības jeb atšķirīgais lietojums.

Arī dažādās valodiskās situācijas, kurās bērni apgūst valodu, Vitgenšteins sauc par valodspēlēm.⁹¹ Tas ļauj izcelt noteiktus vēlākā valodas vārdu lietojuma aspektus. Tas, kā kāds vārds ticis apgūts, ļauj labāk saprast, kādu lomu attiecīgais vārds vēlāk spēlē valodas lietojumā.

Izmantojot dažādas valodspēles, Vitgenšteins skaidro valodas izteiksmju nozīmi. Valodas salīdzinājums ar valodspēlēm ļauj izcelt, ka vārda nozīme nav kāds priekšmets, ko vārds pārstāv,⁹² bet gan drīzāk tas, kā vārds tiek lietots valodā, proti, kādu lomu tas spēlē valodspēlē.⁹³ Līdz ar to vārda nozīme ir tas, kas tiek izteikts tā lietojuma skaidrojumā, bet lietojuma skaidrojumā tiek izteiktas kārtulas vārda lietojumam. Tādā ziņā var teikt, ka vārda nozīme ir tā lietojuma kārtulas.

Izplatīts pārpratums attiecībā uz valodspēles jēdzienu ir, ka tas ir teorētisks jēdziens, būdams nozīmīga daļa no vispārīgas valodas teorijas.⁹⁴ Jau iepriekš tika norādīts, ka vispārīgas valodas teorijas izveide *Pētījumos* noteikti nebija Vitgenšteina mērķis. Ar Vitgenšteina metodiskajiem apsvērumiem labākā saskaņā būtu cits skatījums — Vitgenšteins lieto valodspēles kā līdzekli, lai gūtu gramatikas pārskatu, proti, tās palīdz saskatīt dažādās valodas kopsakarības, kalpodamas kā salīdzināšanas objekts ar reāli lietoto valodu.

Noslēgums

Rakstā tika aplūkota Ludviga Vitgenšteina filozofijas un metodes izpratne viņa vēlinajā domā. Vitgenšteins tika pretstatīts vispārīgi raksturotai Rietumu filozofiskajai tradīcijai, uz šo tradīciju attiecinot filozofijas kā izzinošas disciplīnas izpratni ar tai specifisku priekšmetisko lauku un zināšanām, kamēr Vitgenšteins atsakās no priekšstata, ka filozofija sniedz jaunas zināšanas. Tā vietā filozofijai jānodarbojas ar gramatiska pārskata veidošanu jeb loģisko ģeogrāfiju, lai gūtu skaidrību par filozofijā problemātiskiem valodas novadiem ar mērķi novērst konkrētas filozofiskas problēmas. Tādējādi Vitgenšteina filozofēšanas maniere atsakās no kvazizinātnisku teoriju konstruēšanas, lai mēģinātu atbildēt uz filozofijas jautājumiem. Pēc Vitgenšteina domām, mēģinot atšķetināt filozofiskos “Kas ir X (valoda, zināšanas, apziņa utt.)?” formas jautājumus, daudzu maldīgu rezultātu pamatā bijis pieņēmums, ka attiecīgie jēdzieni apzīmē kādu parādību kopu, kuras locekļus vieno esenciālistiska īpašība. Tā vietā Vitgenšteins aicina valodu salīdzināt ar dažādām valodspēlēm, izceļot, ka filozofijai interesanto jēdzienu daudzveidību nevar reducēt uz kādu vienojošu īpašību, bet filozofisku skaidrību var sasniegt, iegūstot pārskatu par kārtulām, kuras — daudzējādā ziņā līdzīgi kā spēļu gadījumā — nosaka attiecīgā jēdziena un ar to saistīto citu jēdzienu jēgpilnu valodas lietojumu.

Avoti un piezīmes

- ¹ Raksts lielā mērā balstīts nodaļā “Vitgenšteina metode un filozofijas izpratne” autora maģistra darbā: Vilciņš R. *Zināšanas Vitgenšteina “Filozofiskajos pētījumos” un “Par drošticamību”*. Rīga: LU, 2017, 12.–28. lpp.
- ² Vitgenšteins L. *Loģiski filozofisks traktāts*. Rīga: Liepnieks & Rītups, 2006. 4.0031, 43. lpp.
- ³ *Ibid.*, 4.112, 53. lpp.
- ⁴ Moore G. E. Wittgenstein's Lectures in

- 1930–33. In: Moore G. E. *Philosophical Papers*. London: Allen and Unwin, 1959, p. 322.
- ⁵ Wittgenstein L. *The Big Typescript, TS 213*. Malden, MA: Blackwell, 2005, p. 301.
- ⁶ Sk. Hacker P. M. S. *Insight and Illusion*. Oxford: Clarendon Press, 1986, pp. 147–148; Baker G. P., Hacker P. M. S. *Wittgenstein: Understanding and Meaning. Part I: Essays*. Oxford: Blackwell, 2005, pp. 271–272; Glock H.-J. (Ed.) *A Wittgenstein Dictionary*. Oxford: Blackwell Publishing, 1996, pp. 292–293.
- ⁷ Sk. iepriekšējā piezīmē norādītos autorus un teksta vietas.
- ⁸ Kants I. *Tirā prāta kritika*. Tulk. R. Kūlis. Rīga: Zinātne, 2011, 55. lpp.
- ⁹ Baker, Hacker, op. cit., p. 271., Glock (Ed.), op. cit., pp. 292–293.
- ¹⁰ Kants, op. cit., 18.–19., 433. lpp.
- ¹¹ Vitgenšteins, 2006, op. cit., 4.003, 43. lpp.
- ¹² Ibid., 4.111, 53. lpp., 4.113, 53. lpp., 6.53, 143. lpp.
- ¹³ Ibid., Priekšvārds, 15. lpp.
- ¹⁴ Sk. Hacker, op. cit., p. 156.
- ¹⁵ Vitgenšteins L. *Filosofiskie pētījumi*. Rīga: Minerva, 1997., §108, 53. lpp.
- ¹⁶ Ibid., §133, 58. lpp.
- ¹⁷ Sarunās ar Rašu Rīsu (*Rush Rhees*) Vitgenšteins sevi pat dēvē par Freida mācekli vai sekotāju, kaut gan kopumā pret psihoanalīzi ir kritiski noskaņots. Sk. Wittgenstein L. *Lectures and Conversations on Aesthetics, Psychology and Religious Belief*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1967, p. 41.
- ¹⁸ Vārda “pārskats” izvēle nav bez problēmām, jo latviešu valodā pārskatīšana bieži saistīta ar izmaiņu veikšanu (piem., “pārskatīt likuma pantu”), kamēr Vitgenšteins savā vēlīnajā filozofijā iebilst pret nepieciešamību izmainīt lietoto valodu; “pārskatīt” šeit ir saprotams pārredzamības un skaidrības aspektā. “Filozofija nedrīkst nekādā veidā aizskart faktisko valodas lietojumu; tā var galu galā to tikai aprakstīt.” Vitgenšteins 1997, op. cit., §124, 56. lpp.
- ¹⁹ Šī iemesla dēļ “Traktāta un Pētījumu” tulkotājs Jānis Taurens sarunās ir ieteicis to dēvēt par “filozofisko gramatiku”, lai iezīmētu nošķirumu no ikdienišķās vārda “gramatika” izpratnes, tādējādi arī atsaucoties uz Vitgenšteina piezīmju krājumu “*Philosophische Grammatik*” — Wittgenstein L. *Philosophische Grammatik* (aus dem Nachlass herausg. Von Rush Rhees). Werkausgabe, Bnd. 4. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1991.
- ²⁰ Glock (Ed.), op. cit., pp. 150–151.
- ²¹ Vitgenšteins, 1997, op. cit., §90, 49. lpp.
- ²² Ibid., §122, 56. lpp.
- ²³ Ibid., §125, 56. lpp.
- ²⁴ Ibid., §132, 57. lpp.
- ²⁵ Ibid., §109, 54. lpp.
- ²⁶ “Dzeltenā grāmata” latviešu valodā J. Taurena tulkojumā ir atrodamā tīmekļa vietnē *satori.lv*: Vitgenšteins L. Dzeltenā grāmata. http://www.satori.lv/raksts/933/Ludvigs_Vitgensteins/Dzeltena_gramata#_edn1, sk. 2018. g. 16. maijā, gan arī žurnālā “Kentaurs”: Vitgenšteins L. Dzeltenā grāmata. Tulk. J. Taurens. *Kentaurs XXI*, 1999, 20: 61–73. Tulkojums “Kentaurā” publicēts bez saskaņošanas ar tulkotāju, bet *satori.lv* tulkojums pārredzēts ar tulkotāja veiktiem labojumiem, tāpēc par atbilstošāku tulkojuma variantu uzskatāms *satori.lv* publicētais, kurš izmantots arī šajā gadījumā.
- ²⁷ MS 137: 63a.
- ²⁸ Vitgenšteins, 1997, op. cit., §133, 58. lpp.
- ²⁹ Maslow A. *A Study in Wittgenstein's Tractatus*. Berkley and Los Angeles: University of California Press, 1961, p. x.
- ³⁰ McGinn M. *Routledge Philosophy Guidebook to Wittgenstein and the Philosophical Investigations*. London: Routledge, 1997, pp. 22–23.

- ³¹ Wittgenstein L. *The Big Typescript, TS 213*. Ed. and transl. by C. G. Luckhardt, M. A. E. Aue. Oxford: Blackwell, 2005, p. 300.
- ³² Ibid., p. 303.
- ³³ Vitgenšteins, 1997, op. cit., §133 (58. lpp.); sk. arī §524 (146. lpp.).
- ³⁴ "Attēls bija mūs sagūstījis. Un mēs nevarējām no tā izklūt, jo tas atradās mūsu valodā, un valoda, šķiet, mums to nepielūdzami atkārtojam." Vitgenšteins, 1997, op. cit., §115, 55. lpp.
- ³⁵ Wittgenstein, 1991, op. cit., S. 381–382.
- ³⁶ Wittgenstein L. *Wittgenstein's Lectures, Cambridge, 1932–1935. From the Notes of Alice Ambrose and Margaret Macdonald*. Ed. by A. Ambrose. Amherst: Prometheus Books, 2001, p. 98.
- ³⁷ Vitgenšteins, 1997, op. cit., §111, 54. lpp.
- ³⁸ Malcolm N. *Ludwig Wittgenstein: A Memoir*. Oxford: Clarendon Press, 2001, pp. 27–28.
- ³⁹ Vitgenšteins, 1997, op. cit., §38, 27. lpp.
- ⁴⁰ Wittgenstein, 2005, op. cit., p. 310.
- ⁴¹ Baker, Hacker, op. cit., p. 287.
- ⁴² Vitgenšteins, 1997, op. cit., §255, 96. lpp.
- ⁴³ Ibid., §133, 58. lpp.
- ⁴⁴ Baker, Hacker, op. cit., p. 286.
- ⁴⁵ Ibid.
- ⁴⁶ Wittgenstein, 2005, op. cit. p. 302.
- ⁴⁷ Wittgenstein, 1991, op. cit. §141. S. 193.
- ⁴⁸ 2009. g. izdots jauns, bilingvāls "Pētījumu" akadēmiskais izdevums vācu un angļu valodā: Wittgenstein L. *Philosophical Investigations*. Transl. by G. E. M. Anscombe, P. M. S. Hacker, J. Schulte. Ed. by P. M. S. Hacker, J. Schulte. Oxford: Wiley Blackwell, 2009. Šajā izdevumā, balstoties Elizabetes Enskombas (*Elizabeth G. M. Anscombe*) tulkojumā un sakārtojumā, vairākus labojumus veikuši Joahims Šulte (*Joachim Schulte*) un Pīters Hakers. Kā nozīmīgākā izmaiņa ir jāmin tas, ka darba fragmentam, kas iepriekš bija zināms kā "Pētījumu" otrā daļa, šajā izdevumā piešķirts nosaukums "Psiholoģijas filozofija — Fragments" ("*Philosophie der Psychologie — Ein Fragment*"; "*Philosophy of Psychology — A Fragment*"), turklāt tajā atrodams piezīmes pirmo reizi sanumurētas, un kopš izdevuma iznākšanas prakse atsaukties uz šo numerāciju ir norma. Tāpēc turpmākajās atsaucēs norādīšu gan lappuses latviešu 1997. gada izdevumā, gan arī paragrafa numurus, kas attiecīgajiem fragmentiem piešķirti jaunākajā akadēmiskajā izdevumā, kaut arī latviešu izdevumā numerācijas nav. Atkārtota vai labota "Pētījumu" tulkojuma gadījumā būtu vēlams ieviest jauno nosaukumu un numerāciju.
- ⁴⁹ Vitgenšteins, 1997, op. cit., §246, 94. lpp.
- ⁵⁰ Ibid., §288, 103. lpp.
- ⁵¹ Ibid., II, §309, 230. lpp.
- ⁵² Ibid., II, §310, 230. lpp.
- ⁵³ Angļu valodas tulkojumā Elizabete Enskomba "Sprachlehre" šajā fragmentā tulko kā "gramatika" (*grammar*), tā ka "Vesels filozofijas mākonis kondensējas gramatikas pilienā". Wittgenstein, op. cit., 2009, p. 233e.
- ⁵⁴ Vitgenšteins, 1997, op. cit., II, §315, 231. lpp.
- ⁵⁵ Ibid., II, §311, 230. lpp.
- ⁵⁶ Schulte J. *Wittgenstein: An Introduction*. Transl. by W. H. Brenner. New York: SUNY, 1992, p. 158.
- ⁵⁷ Ibid.
- ⁵⁸ Vitgenšteins, 1997, op. cit., §247, 94. lpp.
- ⁵⁹ Sk., piem., Hacker P. M. S. *Wittgenstein: Meaning and Mind*. Oxford: Blackwell, 1990, p. 61.
- ⁶⁰ Par to atgādina Osvalds Hanflings (*Oswald Hanfling*), iebilstot tiem filozofiem, kuri no tā, ka "zināt" ir liekvārdīgs un nepilda nekādu funkciju, ir secinājuši, ka to nevar teikt. Hanfling O. *Wittgenstein and the*

- Human Form of Life*. London and New York: Routledge, 2002, pp. 69–70.
- ⁶¹ Jāmin gan, ka vēlāk piezīmju krājumā “Zettel” Vitgenšteins burtiski nonāk pret-runā ar teikto “Pētījumos”. Atzīmējis, ka cilvēki normāli zina savas rokas atrašanās vietu, “nezinot to, tāpēc ka...”, viņš turpina, sacīdams: “Tāpat kā es zinu, kur es jūtu sāpes, — taču nezinot to, tāpēc ka...” Wittgenstein L. *Zettel* (herausg. von G. E. M. Anscombe und G. H. von Wright). *Werkausgabe*, Bnd. 8. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1992, §481, S. 386. Taču “es zinu, kur es jūtu sāpes” ir acīmredzami radniecīgs “es zinu, ka man sāp”, turklāt Vitgenšteins abus šos variantus nosauc par nepareiziem darbā “Par drošticamību”. Wittgenstein L. *Über Gewißheit* (herausg. von G. E. M. Anscombe und G. H. von Wright). *Werkausgabe*, Bnd. 8, op. cit., §41, S. 128. Šajā jautājumā skatīt Hanfling, 2002, op. cit., pp. 70–71.
- ⁶² Hacker, 1990, p. 61.
- ⁶³ Vitgenšteins, 1997, op. cit., §133, 58. lpp.
- ⁶⁴ Kenny A. Wittgenstein on the Nature of Philosophy. McGuinness B. (Ed.) *Wittgenstein and his Times*. Oxford: Blackwell, 1981, pp. 10–11.
- ⁶⁵ Ibid.
- ⁶⁶ Fragments tulkots no angļu val. un citēts pēc: Kenny, op. cit., p. 10.
- ⁶⁷ Baker, Hacker, op. cit., p. 276.
- ⁶⁸ Vitgenšteins, 1997, op. cit., §133, 58. lpp.
- ⁶⁹ Ibid., §124, 56. lpp.
- ⁷⁰ Ibid., §109, 54. lpp.
- ⁷¹ Baker, Hacker, op. cit., p. 281; Hacker, 1986, op. cit., pp. 156–57.
- ⁷² Baker, Hacker, op. cit., p. 297.
- ⁷³ Vitgenšteins, 1997, §126, 57. lpp.
- ⁷⁴ Wittgenstein L. *Preliminary studies for “Philosophical Investigations”*: Generally Known as the Blue and Brown books. Oxford: Blackwell, 1972, p. 18.
- ⁷⁵ Wittgenstein, 2005, op. cit., p. 300.
- ⁷⁶ Wittgenstein, 1972, op. cit., p. 17.
- ⁷⁷ Ibid., p. 18.
- ⁷⁸ Glock (Ed.), op. cit., p. 120.
- ⁷⁹ Wittgenstein, 1972, op. cit., pp. 17–18.
- ⁸⁰ Vitgenšteins, 2006, op. cit., 4.5, 75. lpp.
- ⁸¹ Vitgenšteins, 1997, op. cit., §65, 38.–39. lpp.
- ⁸² Ibid., §66, 39. lpp.
- ⁸³ Ibid., §67, 39.–40. lpp.
- ⁸⁴ Glock (Ed.), op. cit., p. 121.
- ⁸⁵ Ibid.
- ⁸⁶ Vitgenšteins, 1997, op. cit., §116, 55. lpp.
- ⁸⁷ Latviešu valodā dažādie veidi, kādos Vitgenšteins lieto jēdzienu “valodspēle”, apskatīti J. Taurena promocijas darbā: Taurens J. *Lingvistiskās nozīmes teorijas arhitektūras semantikā*. Rīga: LU, 2005, 111.–121. lpp.
- ⁸⁸ Šāda pieeja visspilgtāk redzama “Brūnā grāmatā”. Sk. Wittgenstein, 1972, op. cit., pp. 77–185.
- ⁸⁹ Vitgenšteins, 1997, op. cit., §130, 57. lpp.
- ⁹⁰ Ibid., §7, 14. lpp.
- ⁹¹ Ibid.
- ⁹² Ideju par vārda nozīmi kā noteikta veida priekšmetu Vitgenšteina komentējošajā literatūrā pieņemts saistīt ar “augustinisko valodas attēlu”. Atsaucoties uz *Pētījumiem*, kur Vitgenšteins raksta, ka fragments no Augustīna “Atzišanās” (sk. Augustīns. *Atzišanās*. Tulk. L. Hansone. Rīga: Liepnieks & Rītups, 2008, 17. lpp. (I, 8, xiii)) “sniedz mums noteiktu attēlu par cilvēka valodas būtību” (*Pētījumi*, §1; 11. lpp.), Beikers un Hakers jebkuru nozīmes teoriju, kurai pamatā ir pieņemums par nozīmi kā priekšmetu, skata kā balstītu šajā attēlā. Sk. Baker, Hacker, op. cit., pp. 1–28.
- ⁹³ Sk. Vitgenšteins, 1997, op. cit., §43, 29. lpp.
- ⁹⁴ Monk R. *How to Read Wittgenstein*. London: Granta Books, 2005, p. 72.

Par autoru

Mg. phil. **Reinis Vilciņš** ir zinātniskais asistents Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūtā. 2013./2014. akadēmiskajā gadā ieguvis Kristapa Morberga stipendiju. Vitgenšteina filozofija ir R. Vilciņa interešu lokā jau kopš vismaz 2014. gada.

About the Author

Mg. phil. **Reinis Vilciņš** is a scientific assistant at the Institute of Philosophy and Sociology, University of Latvia. In the academic year 2013/2014, he was granted Kristaps Morbergs scholarship. R. Vilciņš' research interests include Wittgenstein's philosophy already since 2014.

LATER WITTGENSTEIN'S CONCEPTION OF PHILOSOPHY

Reinis Vilciņš

reinis.vilcins@gmail.com

Summary

Keywords: *Wittgenstein, philosophy, method, knowledge*

This paper aims to explore later Wittgenstein's conception of philosophy and its methods. Wittgenstein's conception of philosophy is intertwined with his rejection of the idea that philosophy is a cognitive discipline. Already in his early work *Tractatus Logico-Philosophicus* (1921) Wittgenstein criticizes the traditional conception of philosophy as providing new knowledge; instead he views philosophy as a purely critical discipline and rejects the idea that philosophy should construct new theories. Wittgenstein maintains the distinction between philosophy and cognitive disciplines in his later philosophy and its central work *Philosophical Investigations* (1953), however, the distinction is no longer based on a metaphysical theory about the nature of language (as it was in *Tractatus*). This paper focuses on the following questions: in what sense, according to later Wittgenstein, philosophy is not a cognitive discipline and, accordingly, what are the proper aims and methods of philosophy?